

FASÎH'İN YENİ TÜRKÇE ŞİİRLERİ

Ahmet İÇLİ¹

Özet

Asıl adı Ahmed olan Fasîh'in Türkçe ve Farsça divanları vardır. Sebki Hindî üslubunun 17. yüzyıldaki önemli temsilcilerinden olan Fasîh'in mesnevileri ve mensur eserleri de bulunur. Hattat olan şair, farklı şairlere ait divanları, gazelleri, kasideleri, mesnevileri de farklı zamanlarda istinsah etmiştir.

Fasîh'in yayınlanmış Divanı ve Gül ü Mül'ü ve üzerinde yüksek lisans yapılan Behişt-âbâd'ı ile diğer küçük mensur eserlerinde geçen şiirlerinden başka hem kendisine hem de başkalarına ait mecmualarda yayımlanmamış birçok şiiri bulunmaktadır. Bunların bir kısmı şairin daha önce yayımlanmamış yeni şiirleri adı altında yayımlanmıştır. Şairin yayımlanmamış şiirlerin bir kısmı da onun mektuplarında geçen manzum bölümlerdir.

Edebiyat, sosyal, siyasal, tıp, müzik, antropoloji ve ekonomi gibi birçok alanda metni ve bilgiyi barındıran mecmualar, büyük önem arz etmektedir. Edebiyat açısından bakıldığında ise mecmualar; içindeki şiir örnekleri ve şairler açısından kayda değer birer hazine niteliği taşırlar. Birer derleme eser olan mecmualarda kimi şairlerin yeni şiirlerine rastlamak mümkündür. Bu türden manzumeler, şairin divanına veya eserleri arasına alamadığı metinler olabilir. Bazen birisine gönderilen bir mektupta geçen çeşitli manzumeler de bu mecmualarda görülebilir. Ayrıca şairlerin kendilerinin de mecmuayı derleyene vermiş olduğu şiirler de bulunabilir. Bununla birlikte şairin kendisine ait farklı mecmuaları da bulunabilir ve şair, bu şiirleri divanını tertip ettikten sonra yazmış olabilir. Fasîh de kendisine ait mecmualarda böyle bir yol takip etmiştir.

Bu çalışmada, mecmualarda geçen Fasîh'e ait daha önce yayınlanmamış Türkçe gazeller ile beyitlerin, bentlerin, manilerin çeşitli çevriyazıları yapılmıştır. Bunlardan bazıları şairin kendisine ait mecmualarda bulunurken bazıları da başka kişilerce tutulan mecmualarda geçmektedir. Çalışmamız, Fasîh'e ait Türkçe şiirlere yenilerinin eklenmesini hedeflemektedir.

Anahtar Kavramlar: Fasîh, Divan, Mecmua, gazel, beyit, mani.

NEW TURKISH POEMS OF FASÎH

Abstract

There are Turkish and Persian divans of Fasîh, the real name of whom is Ahmed. There are also methnevi and prosaic artworks of Fasîh who is one of the most important procurators of Sebki Hindî style in the 17th century. The poet, who was a calligrapher, copied divans, odes, eulogies, methnevis of different poets at different times. Except for Divan and Gül ü Mül in addition to Behişt-âbâd, on which a master degree is taken, and poems included in other small prosaic artworks of Fasîh, there are a lot of poems that were not published in journals, both belonging to him and to others. A part of them were published under the title of the unpublished new poems of the poet. A part of the poems that were not published, moreover, are the poetical parts of the letters of the poet. Journals that include texts and information in relation to a series of fields such as literature, social, political, medical, music, anthropology, and economy constitute great importance. When journals are considered in terms of literature, they carry significant quality of treasury by means of poetic samples and poems that are included within the scope of them. It is possible to come across to new poems of certain poets in journals that are the compilations of works. Such kind of poems may be the artworks that the poet did not include in their divan or works. Several poems, which are included in the letters that were sent by the poet to someone, may also be seen in those journals. Additionally, there may

¹ Doç. Dr., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ahmeticli@ardahan.edu.tr.

also be certain poems that are given to the preparer of the journal by the poet himself. Along with this, there may be different journals that belong to the poet and the poet may have written those poems after he had organized his *divan*. *Fasîh*, also, followed such a road for the journals that belonged to him.

This study is a publication with transcription of new poems that are included in several journals of poems with some Turkish odes, *Mani's* (Turkish quartet folk song) that belong to *Fasîh* but were not published. While some of them are included in the journals that belong to the poet himself, some of them are included in the journals that were kept by someone else. Our study aims at adding new poems to the Turkish poems that belong to *Fasîh*.

Keywords: *Fasîh*, *Divan*, *Journal*, *ghazel*, *couplet*, *mani*.

Giriş

Divan edebiyatında, 17. yüzyıl şairleri arasında önemli bir yere sahip şairlerden birisi de Fasîh Ahmed Dede'dir. Şairin Türkçe ve Farsça divanlarının yanı sıra Arapça şiirleri de mevcuttur. Ayrıca manzum ve mensur birçok eseri vardır. Bunlardan Türkçe ve Farsça *Divan'ı*, *Gül ü Mül'ü*, *Ruz u Şeb'i*, *Tenbâkû-nâme'si* ve *Behişt-âbâd'ı* üzerinde çalışmalar yapılmış olup *Behişt-âbâd* hariç diğerleri yayınlanmıştır.

Sebk-i Hindî tarzında eser veren önemli şairlerden biri olan Fasîh, divanında kendinden önceki ve kendi dönemindeki Türk ve İranlı şairlere nazireler yazmıştır. *Gül ü Mül'ünde* özelde Sebk-i Hindî üslubuyla eser veren (Türk-Fars) şairlerden alıntılar yapmıştır. Ayrıca birçok şairin hikemî ve Sebk-i Hindî felsefesine uygun yazmış olduğu gazel, rubai ve diğer manzum eserlerine mecmualarında yer vermesi, Fasîh'in etkilendiği ve benimsediği edebî gelenek yelpazesinin genişliği hakkında önemli bilgiler vermektedir. Manzum ve mensur karışık *Rûz u Şeb* isimli eserinde varlık felsefesi, insanlığın tabiatı farklı pencerelerden yorumlaması adına önemli mesajlar bulunmaktadır. Varlığın karşılaştırılabilir özelliği, her bireyin farklı bir âlem oluşu ve varlığın bireysel yorumlarının yapılabileceği hakkında geniş ve derin mantık ve felsefe bilgisi gerektiren birçok konuya temas edilen eserde Fasîh'in nesir alanındaki ustalığı ayrıca görülür. Türk Edebiyatında ilk "tütûn-nâme" olarak bilinen *Tenbâkû-nâme* isimli eseri ise tamamen yeni mazmun ve imge arayışının esere dönüşmüş hâlidir.

Fasîh'in mensur ve manzum eserlerinde kullandığı dil, çok edibâne ve münşiyânedir. Kullandığı kelimeler özenle seçilmiştir. Belagat ilmine de vakıf olan şairin şiirleri ve mensur eserlerinin elimizde bulunanların hepsi birer inşâ ve belagat örneğidir.

Yazılı ve sözlü edebî sanatlar ile plastik sanatlara vakıf nadide şairlerden olan Fasîh'in yayımlanmış Türkçe *Divan'ında*, *Gül ü Mül'ünde* ve *Behişt-âbâd'ında* bulunmayan birçok şiiri vardır.

Fasîh'e ait yayımlanmış ve veya yayımlanmamış birçok şiir, hem onun hem de başkaları tarafından kaleme alınan eserlerde bolca geçmektedir. İncelediğimiz mecmualarda² kendisine yer bulan metin(ler), Fasîh'in eserlerinde de kendisine yer bulmuştur.

² Bu mecmuaların üçü, Ahmet İçli tarafından da incelenmiştir. İçli bu mecmualarda Fasîh'e ait yeni gazel ve rubailer tespit etmiş ve bunları yayınlamıştır. Makalemizde mecmuaların tanıtımında bulunurken yaptığımız atıflar için İçli'nin şu eserlerine bakılabilir. Ahmet İçli (2014). *Fasîh-i Mevlevî Gül ü Mül*. Ankara: Karadeniz Dergi Yayınları, Ahmet İçli, (2015a). *Fasîh'in*

Kimi tezkirelerde şairlerin şiirlerine ait yeni bulgulara rastlanabilmektedir. Örneğin bir şair hakkında verilen bilgilerde başka bir şair ile olan iletişimi söz konusu olabilmektedir. Böylelikle bahse konu yeni bulgu, bir önceki şair hakkında yeni bilgilere kapı aralar. Aynı durum mecmualar için de geçerlidir. Bir şairin başka şair(ler)le olan iletişimi mecmua derleyeni/düzenleyeni tarafından belirtilebilir. Tüm bu bulgular, mecmuaların önemine işaret eden küçük önermelerdir. Mecmualar, herhangi bir “şairin bir şekilde divan nüshalarına girmeyen veya bulunmayan nüshalardan kaynaklanan eksik şiirleri temine yardımcı” (Aydemir 2007: 127) olmak adına da önemli metinlerdir.

Hem Fasîh'e ait hem de başkalarına ait incelediğimiz mecmualar, birçok yeni bilgiyi içeren eserlerdendir. Çünkü “mecmua şair veya yazarlara ait yeni sayılabilecek manzume veya eser barındırmakta”dır (Kurnaz-Aydemir 2013, s. 56).

Fasîh'in Yeni Şiirleri

Çalışmamızda 5 (beş) mecmuada Fasîh'e ait tespit ettiğimiz yeni manzum metinler üzerinde durulacaktır. Söz konusu metinlerin nazım şekillerinin tespitinde Kurnaz-Çeltik tarafından hazırlanan *Divan Şiiri Şekil Bilgisi* (2013) esas alınmıştır. Mecmualarda geçen şiirlerden üçü gazel nazım şekli ile yazılmıştır. Bir diğer metin ise, bir terki-bende ait bir benddir. Ayrıca birçok matla ve müfred ve mani de tespit edilen yeni şiirler arasındadır.

Metin Teşkili

Fasîh'e ait yayımlanmamış yeni Türkçe şiirler tarafımızdan çeşitli mecmualarda bulunmuş olup çevriyazı olarak verilmiştir. Yeni yazıya aktarımda bulunurken, ilim çevrelerince kabul edilen transkripsiyon alfabesi esas alınmıştır.

Okunamayan veya okunmasında zorluk çekilen kelimelere ait okuma denemeleri [] köşeli parantez içinde gösterilmiştir. Manilerde ise dipnotlarda ek bilgiler sunulmuştur.

Metinde olmayan bazı kelimeler, şiirin bağlamına uygun tarafımızdan tamir edilerek uygun kelime eklenmiştir. Bu işlem () parantez kullanılarak yapılmıştır.

Şiirlerin (gazel, beyit, bend) kalıpları üzerlerinde gösterilmiştir. Ayrıca manzumelerin hangi yazmalardan alındığı da söz konusu yazmanın kısaltılmış ismi ile verilmiştir. Bu isimler, nüsha tanıtlarında belirtilmiştir.

Şiirlerin Geçtiği Mecmuaların Tanıtımı ve Şiirler

1. Özege ASL 555 (Ö) Nüshası

Mecmua, Fasîh'e ait olarak Agâh Sırrı Levend tarafından tanıtılmıştır (1998: 175) Fasîh'in hatt-ı destiyle Farsça divanının bir nüshası da bu mecmuada geçmektedir. Yazma hakkında tanıtıcı bilgiler, Fasîh'in *Gül ü Mü'l*'ü, yeni

Yayımlanmamış Türkçe Şiirleri, Gazeller. *Belgü, Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi*(1), 49-73. Ahmet İÇLİ. (2015b). Fasîh'in Yayımlanmamış Türkçe Rubâileri. *Türk Dünyası Araştırmaları*(219), 209-222.

Türkçe rubâileri ve gazellerinin neşrini yapan İçli tarafından da verilmiştir. Fakat İçli mecmuanın Fasîh'e ait olduğu konusunda kesin bir yargı belirtmemiştir. Bu mecmua, birçok manzum ve mensur metni ihtiva etmektedir. İçerisinde çeşitli tarihî bilgilerin yanı sıra bazı fıkralar ve tıp bilimine ait metinler de bulunmaktadır.

Mecmuanın üç farklı yazı barındırdığı çok açık ve nettir. İçli de bu çalışmalarında buna atıfta bulunmaktadır. Bunlardan birisi, belirtildiği gibi Fasîh'e aittir. Bazı yazılar, 17. yüzyıl şairi Mustafa Sürûrî tarafından talik hat ile yazılmıştır. Mecmuanın büyük bölümünün 18. yüzyılın ilk yarısında ölen Mühürdâr Nigînî'ye ait olduğu kesin bir bilgidir. Nigînî 18. yüzyılın ilk yarısından vefat etmiş şairlerden birisidir. Tezkirelerde ve farklı çalışmalarda (Yıldırım 2006: 86) Nigînî hakkında bilgiler vardır. Fakat şair hakkında yapılan çalışmalarda böyle bir eserin olduğuna dair bilgiler yoktur (Kesik 2016). Nigînî, mecmuada yazdığı metinlerde kendisini muharrir olarak belirtmektedir.³ Mecmua, daha önceki çalışmalarda tanıtıldığı için burada bu bilgilerin verilmesi yeterli görülmüştür. Eserde Fasîh'e ait birçok rubâi, gazel, mani ve beyit geçmektedir. Gazel ve rubâiler, İçli tarafından yayımlanmıştır.

Mecmuadaki şiirler, mecmua sayfalarındaki önceliğe göre verilmiştir. Aşağıda gelen iki matlanın ilkinde beytin "Faşîh"e ait olduğu kırmızı mürekkeple gösterilmiştir. İkinci beyit ise "velehü" ibaresi ile Fasîh'e atfedilmiştir.

1. Ö.59a

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

Cefâ mı vaz'ı nedür mihrile vefâ mı ider
Felek laţîfe mi eyler yaħud şifâ mı ider

2. Ö.59a

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

Egerçi 'arz-ı niyâzumda keşf-i râz dükendi
Ne bende nâza niyâz ne sende nâz dükendi

Fasîh Divanı'nda farklı nazım şekilleri ile kaleme alınmış manzumeler vardır. Bunlar arasında terkeb-bend nazım şekli ile yazılmış bir naat de bulunur (Çıpan 2003: 227-230). Bendleri altı beyitten oluşmuş altı bendlik metin, elimizdeki Ö olarak isimlendirdiğimiz mecmuada da geçmektedir. Metinler arasında anlamı bozmayacak küçük kelime farklılıkları ve kelimelerin yerinin değiştiği bazı durumlar olmakla birlikte genel itibarıyla her iki metin de aynıdır. Fakat mecmuada beş beyitlik ziyade bir bend daha bulunmaktadır. Bu durumda mecmuada geçen metnin bend sayısı 7 olmaktadır. Söz konusu yeni bend aşağıdaki gibidir:

3. Ö.94a

Mef'ulü Mefâ'ilün Fe'ülün

Sensin sebab-i necât-ı dâreyn
Ey mu'ciz-i kün resûl-i kevneyn

³ Mecmua üzerinde, Nigînî, *Mecmuası ve Şiirleri* başlıklı çalışmamız yayın aşamasındadır.

Mâ-fevkına halk olunmadı kes
Şer'üñle muṭahhar oldı mâ-beyn

Büs itmekičün nişân-ı na'lüñ
Hâk-i siyehe fütâde bedreyn

Düşmen ne ğam itse nâ-sezâyı
Deryâya gelür mi ḥardan şe'n

Şehd-i lebinüñ şehîdi şekker
Dil-pâre-i mihri mâh-ı enver

Mecmuada, söz konusu terhib-bendin geçtiği yaprağın üst ve alt taraflarında “velehü” ibaresi ile Fasîh'e atfedilen iki matla daha bulunur:

4. Ö.94a

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

Muṭarrâ sünbül-i terdür o ğisû
Gül-i şad-berg-i cennet ol güler rû

5. Ö.94a

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

Gözümden dūr u dilden olma mehcūr
Gözüm göñlüm senüñle sîr ü mesrūr

Mecmuada terhib-bend ve matlaların olduğu aynı sayfanın üçüncü sütununda da bazı metinler, “velehü” ibaresi ile Fasîh'e atfedilmiştir. Bunlardan **altısı** “Velehü ma'nî” olarak belirtilmiştir. Fasîh'in mani yazıp yazmadığı veya 17. yüzyılda ve öncesinde divan şairlerinin mani yazdığı ayrı bir çalışmanın konusudur. Fakat Nigîñî mecmuasında özellikle mahlasıyla birlikte verilen Fasîh'e ait rubailer de göz önüne alınırsa (İçli 2015b), Nigîñî'nin mecmuaya aldığı şiirlerinde bir tutarlılıktan bahsedilebilir. Bununla birlikte Fasîh'e ait terhib-bend'in bazı bendleri için yeni satırlara geçişte “velehü” ifadesinin kullanılması, bunların da Fasîh Divan'ında aynen geçmesi, atfın birinci muhatabının Fasîh olduğunun göstergelerinden sadece birisidir. Nigîñî ve Fasîh'in aynı dönemlerde yaşaması, her ikisinin de İstanbul'da resmî devlet görevlisi olması ve Fasîh'in hattıyla yazdığı Farsça Divan'ının bir örneğinin Nigîñî mecmuasında bulunması gibi durumlar da göz önüne alındığında iki şairin arkadaşlığından da bahsedilebilir.

Fasîh'in kendi divan nüshalarına bile almadığı bazı şiirlerinin daha sonra tertip ettiği mecmualarında bulunması ve elimizde olmayan farklı mecmualarının da olabilirliği veya Nigîñî'nin şair ile olan iletişimi ile alakalı olarak,

şaire ait yeni metinlere ulaşmış olması gibi olasılıklar ekseninden de bakıldığında manilerin Fasîh'e ait olması muhtemeldir. Nigînî bu manilere başlamadan önce, Fasîh mahlaslı şiirlerin olduğu sayfada (bu sayfa ve öncesinde başka şairlere ait şiir yoktur.) "velehü" ifadesiyle metinlerin Fasîh'e ait olduğunu ısrarla belirtmiştir. Küçük bir ihtimal de olsa; Nigînî'nin Fasîh'e ait bir yazmada (mecmua, yaprak vb.) veya herhangi bir duyum ile bu manileri görmüş, işitmiş olabileceği ve yanılıp bunları Fasîh'e isnat etmesi de düşünülebilir.

Mecmuada geçen manilerin özellikleri

Maniler, nazım şekli özelliklerine uygun olarak aaxa uyaklıdır. Genel itibarıyla 4+3 duraklıdır. Her maninin tüm dizeleri 7 hecelidir. Fakat 4 ve 5. maninin 3. dizelerinin 8 heceli olduğu görülür. Bu hecelerle ilgili gerekli düzeltmeler ve manilerdeki bazı kelimelerin anlamı, metin ile ilgili okumaları dipnotta sunulmuştur. Mecmuada geçen maniler, yukarıdan aşağıya doğru sırasıyla verilmiştir.

6. Ö.94a (1. Mani)

Țutma cihân pāsını
Bir Țut ser ü pāsını
Giryê vü âh eyledüm
Açdı göñlüm pasını⁴

7. Ö.94a (2. Mani)

Țara ağı neylersin
Țurı dağı neylersin
Mey içmek güzel ammâ
Müft ayağı neylersin⁵

8. Ö.94a (3. Mani)

Öyi gel yâre öyi
İşüñ Țut durma öyi
Vaţanından hoş gelür
Ĝarîbe ĝurbet öyi⁶

⁴ Manilerin ve diğer metinlerin geçtiği Ö nüshasının ilgili sayfası ekte verilmiştir. Pâs, Pas, Pâ, kelimeleriyle cinaslı bir manidir. Kelimelerin anlamları: Pâs, 1: gözetleme, bekleme, nöbet, 2: keder, hüzün gam. Pas: kir, küf, leke. Pâ: ayak. Mana: Cihânın nöbetini tutma, onun başını ve sonunu da aynı gör, altı da üstü de aynıdır. Çok ağladım ve ah ettim, bu da benim gönlümün pasını açtı, giderdi.

⁵ Mana: Karayı, siyahı ve beyazı ne yapacaksın. Kupkuru dağı ne edeceksin. Şarap içmek güzel ama bedava kadehi ne yapacaksın.

⁶ Mani, farklı manalara gelebilecek kapalılıktadır. Öyi kelimesi, evi şeklinde de okunabilir. Öy: Oy: Farsça: seyretmek, görmek.

Öy:Oy,Ön,ev.(bkz.http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.56618d21ad47c6.07726460) (Erişim Tarihi 04. 12. 2015). Mana: Sevgilinin bulunduğu tarafa, yöne doğru gel, uzak durma, Eşiği tut (veya işini tut) başka tarafta kalma. Çünkü garibe ĝurbet evi daha güzeldir.

9. Ö.94a (4. Mani)

Bābā gel gel pāyuñ al
 Geçdi 'ömrüñ pāyuñ al
 Destüm ger almaz isen
 Bārī iki pāyuñ al⁷

10. Ö.94a (5. Mani)

Gün geçirdik ħarāyla
 Şubĥ iderüz herāyla
 Hıdmetüñ devlet bildük
 Her gün her yıl her ayla⁸

11. Ö.94a (6. Mani)

Baş yorarmış pāyile
 'Ömr geçdi ya pāy ile
 Kes kūyuñdan raķībleri
 El aya kıoya pāy ile⁹

Mecmuanın 94. yaprağının ön yüzünde 11 adet “oldı” redifli matla daha bulunmaktadır. Beyitleri bir veya iki musarra/müsel/el/tasrî gazel¹⁰ olarak da niteleyebiliriz. Dizelerin hiçbirinde mahlas bulunmamaktadır. Beyitler sayfadaki sırasına göre verilmiştir.

12. Ö.94a**Mef'ülü Mefā'îlü Mefā'îlü Fe'ülün**

Herkes irişüp mîve-i ümmîdi yer oldı
 Bitmez mi [daĥi] mevsim-i kāmum yeter oldı

13. Ö.94a**Mef'ülü Mefā'îlü Mefā'îlü Fe'ülün**

⁷ Maninin 3. dizesinde sekiz hece görülür. Dize şudur: “Destüm eger almaz isen” Fakat “eger” kelimesi “ger” şeklinde veya “isen” kullanımı “san” şeklinde önceki kelime ile birlikte kullanılırsa hece sayıları düzelir. Bizim tercihimiz ise “eger”in “ger” şeklinde kullanımı olmuştur. Mana: Baba gel payını al, ömrün geçti, ayağını çek, Eger elimi tutmazsan, yardımcı olmazsan, bari kenara çekil.

⁸ 3. Dizede bir hece fazla çıkmaktadır. “Hıdmetüñi” kelimesindeki “i” harfi çıkarıldığında hece sayısı düzelir. Mana: Günümüz sürekli huzursuzluk ve (iç) tartışma ile geçti, bundan dolayı da sürekli feryat ile sabahlarız. Senin hizmetini ise her gün, ay ve yıl devlet/servet bilmekteyiz.

⁹ Pây: 1. Kismet, 2. Ayak: Mana: Başını ayağıyla sürekli yormakta, ömür ise gezmek tozmak ile geçmekte, Ey sevgili mekândan rakipleri uzak tut, onlar elleri ve ayaklarıyla emekleyip gitsinler.

¹⁰ Müsel/el/Musarrâ gazel: Her mısraı aynı kafiye olan gazellere denir (Kurnaz - Çeltik 2013: 98-99)

Dāmān-ı müjem hūn-ı sirişkümle ter oldu
Sil çeşmüñi ey dil şeb-i hicre seher oldu

14. Ö.94a

Mef'ülü Mefā'îlü Mefā'îlü Fe'ülün

Çok menzil-i pür-ıhavf u hıaçardan güzere oldu
Ol mäh-ı cihān bezme gelince neler oldu

15. Ö.94a

Mef'ülü Mefā'îlü Mefā'îlü Fe'ülün

Zāhid ne 'aceb şu 'le ber-efgende-ser oldu
Uçmağa kitāb aña meger bāl ü per oldu

16. Ö.94a

Mef'ülü Mefā'îlü Mefā'îlü Fe'ülün

Güller ile āmiziş-i ülfet yeter oldu
Bu vaz'a şabā berg-i semen hayli ter oldu

17. Ö.94a

Mef'ülü Mefā'îlü Mefā'îlü Fe'ülün

Varmış didiler küyına dil-ber haber oldu
Seyl-āb-ı sirişke nice bilmem güzere oldu

18. Ö.94a

Mef'ülü Mefā'îlü Mefā'îlü Fe'ülün

Mihriyle o māhuñ nice şām seher oldu
Bu gülşen-i fānı katı çok huşku ter oldu

19. Ö.94a

Mef'ülü Mefā'îlü Mefā'îlü Fe'ülün

Her müyına cismümde şabādan eşer oldu
Bilmem ki o māha ne maķüle haber oldu

20. Ö.94a

Mef'ülü Mefā'îlü Mefā'îlü Fe'ülün

Şun sâkı ayağı ki bahâra gûzer oldu
Luţf eyle şitâb it dem-i 'işret gider (oldı)

21. Ö.94a**Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün**

Gördi o perî-rûyı gönül [bî-haber] oldu
Hîç kendüyi bilmez bir 'acâyib eşer oldu

22. Ö.94a**Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün**

Eşkümle kadeh çeşmüme hûn-ı ciger oldu
Sâkı bana keyfiyyet-i mey derd-i ser oldu

Mecmuanın 107. yaprağının ön yüzünde Fasîh'e ait bir müfred vardır. Beyit, kırmızı mürekkeple "Faşîh"e ait olarak tanıtılmıştır.

23. Ö.107a**Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün**

Şebât-ı luţfıñı vir ol zamân ki maḥlûkı
Mişâl-ı berg ide lertzende şarşar-ı tehdîd

Aşağıdaki matla da mecmuada yaprak 112'nin arka sayfasında 2. sütunda geçmektedir. Aynı şekilde beyit için kırmızı mürekkeple "Faşîh" ibaresi kullanılmıştır.

24. Ö.112b**Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün**

Şerḥ iderdüm mâ-cerâ-yı girye vü efgânumı
Bulmadum evvelki gibi ḥâme-i giryânumı

2. Özege ASL 558 (Ö1) Nüshası

Mecmua, Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde, Seyfettin Özege Bölümüne ait olup Agâh Sırrı Levend yazmaları arasındadır. Kayıt numarası 558 olan mecmua, tarafımızdan **Ö1** olarak kısaltılmıştır. Eser, manzum ve mensur birçok metin ihtiva etmektedir. Tamamı 222 yaprak olan mecmuanın büyük bölümü, özellikle manzum kısımlar, talik hat ile yazılmıştır.

Yazmanın kapaktan sonraki ilk sayfasında eserin muhteviyatı hakkında bir fihrist/içindekiler bölümü bulunmaktadır. Aynı fihristin genişletilmiş bir örneği birinci yaprağa geçmeden tekrar verilmiştir. Mecmuada özellikle 17. yüzyıla ait şairlerin şiirleri ve nazireleri bulunmaktadır. İlk yaprağında mecmuanın kime ait olduğuna dair bilgiler mevcuttur. Buna göre mecmua, "Semî" mahlaslı birisine aittir. Mecmua yazarının 18.

yüzyıl şairlerden Mustafa Semî (Doğan, 2016) olduğuna dair güçlü deliller olmakla birlikte geniş bir incelemesi yapıldıktan sonra mecmuanın kendisine ait olduğu tescillenebilir. Bu konudaki çalışmalarımız devam etmektedir.¹¹

Mecmuanın mensur metinler bölümlerindeki satır sayısı 23'tür. Manzumelerin olduğu bölümlerde ise her sayfada çift sütun sistemi kullanılmak suretiyle satır sayıları değişiklik arz etmektedir. Metnin büyük bölümünde siyah mürekkep kullanılmış olup, manzumelerin kime ait oldukları bilgisi manzumelerin üst tarafında kırmızı mürekkeple belirtilmiştir.

Eserde Fasîh'e ait üç gazelin olduğu görülmektedir. Fakat yaprak 69b ve 104b'de geçen "mevlevî" redifli iki gazelin mütekerrir olduğu görülür. Gazel, Fasîh'in yayınlanan (Çıpan 2003: 514) Divan'ında da geçmektedir. Mecmuada Dervîş Fasîh başlıklı olarak belirtilen bir gazel ise yayımlanmış çalışmalarda görülmeyen Fasîh'e ait yeni bir şiidir. Manzume, mecmuanın 113. yaprağının arka yüzünde geçmektedir. Söz konusu gazel aşağıdadır.

25. Ö1. 113b

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

Dâğ-ı hicrûñle göñül yâre degüldür de nedür
Sînemüz gül gibi şad-pâre degüldür de nedür

Şîşe-i hâşırîma ta'ne-zen olduğda gehi
Dili ol işve-gerüñ hâre degüldür de nedür

Olalı buse-i dâmân-ı vişâlûñden dür
Ey perî murğ-i dil âvâre degüldür de nedür

Her olan beste-i bâzîçe-i kayd-ı dünyâ
Tiflek-i nev-resi kehvâre degüldür de nedür

İtsem girye ne dem havz-ı dü-çeşmümde müjem
Cüşîş-i eşkle fevvâre degüldür de nedür

Bu kühen-hâñede erbâb-ı hüner hem-çü Faşîh
Ġam ü endüh ile bî-çâre degüldür de nedür

¹¹ Bu konuda *Semî ve Mecmuası* başlıklı bir çalışmamız da yayın aşamasındadır.

3. Özege ASL 596 (Ö2) Nüshası

Mecmuada, manzum ve mensur birçok metin vardır. Mecmuanın manzum kısımlarında birçok nazire şiir de bulunmaktadır. İçinde 17, 18 ve 19. yüzyıla ait manzumeler de bulunan mecmuada farklı el yazıları mevcuttur. Bu durumda bu mecmua, başka kişilerin mecmualarının toplamı olabildiği gibi, metinlerin farklı kişilerce tamamlandığına da işaret edebilir. Mecmuanın Nasûhî Mehmed Efendî (Baki 2016) veya Akif isimli birisine ait olduğu düşünülmektedir. Çünkü birçok yerde “li-muḥarririhi Nasûḥî” ve “li-muḥarririhi ‘Ākif” ifadeleri geçmektedir. Mecmua üzerindeki incelememiz devam etmektedir.

Yazmada ilk sayfalarda bir fihrist bulunmaktadır. Muhteviyatına bakıldığında ise, çeşitli Farsça metinlerin Türkçe çevirisi, akide ile ilgili yazılar gibi dinî ve tarihî bazı mensur metinlerin olduğu görülür.

Mecmua, 112 yapraktan oluşmaktadır. İlk yaprak ise 51 sayfa numarası ile görülür. Mensur kısımlarda sayfalarda 23 satır bulunur. Bu bölümlerde, talik hat ile yazıldığı gibi farklı kalemlere ait el yazıları da vardır. Ayrıca çeşitli sayfalarda derkenar da görülür. Manzum kısımlardaki yazı da nesih hat ile yazılmıştır. Çeşitli sayfalarda üç sütun halinde görülebilen metinlerde siyah, şair isimlerinin verildiği metinlerin üst kısımlarında ise kırmızı mürekkep kullanılmıştır.

Mecmuada Fasîh'e ait birçok manzume bulunur. Fasîh divanında geçen “gül” (121b) (Çıpan 2003: 407) “kimdür” (106a), (Çıpan 2003: 326) “kimlerledür” (102b) (Çıpan, 2003: 326-327) redifli gazeller ile birçok beyit de bu mecmuada geçmektedir. Mecmuada Fasîh'e ait yeni bir Türkçe gazel vardır. Gazel aşağıda verilmiştir.

26. Ö2.127a

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Perîveş ey kamer-sîmâ görünür geh görünmezsın

Mişâl-i ğurre-i ğarrâ görünür geh görünmezsın

Nazardan dūr olup çün âhû-yı vahşî-i rem-ḥurde

Dil-i ser-geşteye cānâ görünür geh görünmezsın

'Acebdür âh-ı dilden âh şerâr-ı âteş-i sîne

Ki kerm-i şeb-fürüz-âsâ görünür geh görünmezsın

Ḥayâlün çişm-i bîdârumdan olmaz rûz u şeb zâ'il

Sen ey ḥurşîd-rû ammâ görünür geh görünmezsın

Olup girdâbveş ğavṭa-ḥür-ı baḥr-ı muḥît-i 'aşk

Faşîḥ-i bî-ser ü bî-pâ görünür geh görünmezsın

4. Topkapı Sarayı Müzesi Revan 1978 (R) Nüshası

Bu mecmua, Fasîh'in kendi el yazısı olup, talik hat ile yazılmıştır. Şairin mührünü de barındıran yazma, birçok Farsça ve Arapça eser ile şiiri de ihtiva etmektedir. Nedîm-i Kadîm Divanı ile Azmî-zâde Haletî'nin rubaiyyâtı da mecmuada bulunur. 139 yapraktan müteşekkil yazmada Fasîh'e ait birçok Farsça şiir de vardır. Mecmua daha önce İçli ve Sevindik tarafından geniş bir şekilde tanıtıldığı için burada ayrıntıya girilmemiştir.

Mecmuada Fasîh'e ait olabilecek iki beyit bulunur. Bunlardan 67. yaprakta görülen matla için herhangi bir tanımlama yoktur. Fakat mecmua sahibine atfedilebilir. Ama Fasîh'e ait olduğu konusunda kesin bir ifade kullanılamaz.

27. R. 67a

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Hâk-bûsuñ şevki pâ-mâl eyledi ğîsûlaruñ

Çeşm-i bîmâruñ ğamı bükdi belin ebrûlaruñ

Mecmuadaki diğer beyit ise bir müfred olup, "li-muḥarririhî" ifadesi kullanılmıştır. Yazma Fasîh'e ait olduğu için söz konusu dizeler Fasîh'indir.

28. R. 137a

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Dimeñ bād-ı şabâdan nûkhet-i zülfin temennâ it

Baña taḥmîl-i bār-ı imtinân-ı rûzgâr itmeñ

5. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nafiz Paşa 1514 (N) Nüshası

Mecmua, Fasîh'in hatt-ı destiyle yazdığı zengin bir eserdir. Yazmada Fasîh'in mensur metinlerinden bazıları da vardır. Bunlar, şairin *Gül ü Mü'l*'ü ve *Tenbâkû-nâme*'sidir. Ayrıca Fasîh'e ait birçok mektup da bu mecmuada bulunur. Fasîh'in birçok şaire yazdığı nazireler de mecmuada geçmektedir. Birçok yönden önem taşıyan eser, İçli tarafından tanıtılmıştır.

Mecmuada, Fasîh'e ait daha önce yayımlanmamış üç beyit ve bir gazel vardır. Şiirler, mecmuadaki sayfa sırasına göre aşağıda verilmiştir. Aşağıdaki ilk üç matlanın ilkinin üzerinde "Faşîh" ifadesi olup, diğer beyitler de Fasîh'e atfedilmiştir.

29. N. 169b

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Egerçi nağme tekrârına muṭrib sende 'âlem var

Maḥabbet 'âlemin yâd eyler ammâ neyde bir dem var

30. N. 169b

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

Mîve-i büsesi yok lîk 'aceb dil-cüdur
Güviyâ ruhları katmer gül-i şeftâlüdür

31. N. 169b

Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün

Zer hârc ider ol kim gârazi bûs-ı lebidür
Şeftâlusı ol kâddi nihâlüh dehenidür

Mecmuada geçen aşağıdaki gazel beş beyitten oluşmaktadır. Şiirin başında "Faşîh Efendi" ifadesi kullanılmıştır. Gazelin 17. yüzyıl şairlerinden Riyâzî'ye nazire olduğu görülmektedir.

32. N. 220b

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Pür-günâh-ı 'aşk-ı dil mi çeşm-i giryânım mıdur
Dâd-h'âh-ı maşşerüm ceybüm mi dâmânum mıdur

İttiḥâd-ı 'aşk itmiş ḥiss-i idrâküm ḥalîl
Teng-nây-ı sînede cânum mı cânânum mıdur

Yâr virmiş bilmezsin bād-ı şabâ fark itmese
Bâgda sünbül mıdür zülf-i perîşânım mıdur

Öyle mestem berg-i gül mi zîb-i dâmânum
Bilmezsin laḥt-ı ciger çâk-ı girîbânım mıdur

Dâğlar mı aḥker-i süzân-ı ḥasret mi Faşîh
Şu'le-i cevvalê mi yâ cism-i 'uryânım mıdur

Sonuç

17. yüzyıl Türk edebiyatının önemli ediplerinden olan Fasîh'in yayınlanmış şiirleri onun *Divanlarında*, *Gül ü Mü'l*'ünde ve birkaç mensur eserinde görülmektedir. Şairin ayrıca manzum *Behîşt-âbâd* mesnevisi de vardır. Bu eserlerdeki manzumeleri dışında çeşitli mecmualarda kendisine ait birçok manzum ve mensur metin bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı yayımlanmış olup bazıları üzerinde de çalışmalarımız devam etmektedir.

Sebk-i Hindî tarzında şiir söyleyen/yazan, mensur metinlerinde de üstün inşâ örnekleri veren Fasîh üzerinde yaptığımız bu çalışma, onun daha önce yayımlanmamış ve yeni bulunmuş Türkçe şiirlerini ihtiva etmektedir. Bahse konu manzumeler, Fasîh'e ait iki mecmua ile Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege yazmaları

arasında bulunan üç mecmuada geçmektedir. Bu mecmularda Türkçe gazeller, matlalar, müfredler ve maniler bulunur.

Özege Koleksiyonunda bulunan üç mecmuadan birisi olan ve tarafımızca Nigînî mecmuası olduğu tespit edilen Ö nüshasında 16 matla ve 1 müfred ile 5 beyitlik bir terkiib-bende ait bir bend vardır. Mecmuada toplamda 22 beyit tespit edilmiştir. Yazmada, Nigînî'nin Fasîh'e atfettiği **altı** mani de geçmektedir.

Özege Koleksiyonundaki diğer bir mecmua olan Semî'ye ait olduğunu tespit ettiğimiz **Ö1** olarak isimlendirdiğimiz nüshada ise, Fasîh'e ait **6** beyitlik bir gazel vardır.

Aynı koleksiyonda Nasûhî ve Akif'e ait olabilecek **Ö2'**de şaire ait **5** beyitlik bir gazel bulunur.

Fasîh'in el yazısı olan **R** nüshasında bir matla ve bir müfred olmak üzere **2** beyit bulunmaktadır.

Şairin önemli mecmularından olan **N** nüshasında ise **3** matla ve **5** beyitlik bir gazel geçmektedir. Bu mecmuada toplamda 8 beyit tespit edilmiştir.

İncelediğimiz 5 mecmuada geçen Fasîh'e ait Türkçe manzumelerin toplam beyit sayısı 43'tür. Bunlardan üç tanesi müstakil gazel olup **16** beyti oluşturmaktadır. Diğer 27 beyitten 2'si müfred beyit olarak görülür. Geri kalan 25 beyit ise matladır. Ayrıca şaire ait 24 dizelik 6 mani de de bulunur.

Fasîh'in yayımlanmamış yeni Türkçe şiirlerini kapsayan bu çalışma, şaire ait yeni şiirlerinin tamamı değildir. Başka araştırmalar sonucunda şaire ait daha fazla manzumeye, edebî esere, şiirlere ulaşılabilir. Çalışmamız şairin şiirlerine yenilerinin eklenmesi amaçlıdır.

Bu yayın vesilesiyle tanıttığımız mecmualar üzerinde geniş çaplı araştırmalarımız devam etmektedir. Bunlardan üçü yayına hazır olup diğer ikisi de tarafımızdan incelenmektedir.

KAYNAKÇA

Aydemir, Yaşar. (2007). *Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler* (Cilt 2). Ankara: TurkishStudies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.

Ayverdi, İlhan. (Dü.). (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük Kubbealtı Lugati*. İstanbul : Kubbealtı

Baki, Zeynep Safiye. (2016, 2, 5). *Nasûhî Mehmed*. 2, 5, 2016 tarihinde www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com: <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=7197> adresinden alındı

Çıpan, Mustafa. (1991). *Fasîh Ahmed Dede Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*. Konya: Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çıpan, Mustafa. (2003). *Fasîh Divanı, İnceleme-Tenkidli Metin*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Devellioğlu, Ferit. (2010.). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitapevi.

- Dilçin, Cem. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara : TDK Yay.
- Doğan, A. (2016, 2 5). *Semî Mustafa Efendî*. 2 5, 2016 tarihinde www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com:
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=115> adresinden alındı
- Fasih. *Mecmua*. İstanbul: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nafiz Paşa 1514 .
- Fasîh. *Mecmua*. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1978 .
- İçli, Ahmet. (2014). *Fasîh-i Mevlevî Gül ü Mül*. Ankara: Karadeniz Dergi Yayınları.
- İçli, Ahmet. (2015a). Fasih'in Yayınlanmamış Türkçe Şiirleri, Gazeller. *Belgü, Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi*(1), 49-73.
- İçli, Ahmet. (2015b). Fasîh'in Yayınlanmamış Türkçe Rubâileri. *Türk Dünyası Araştırmaları*(219), 209-222.
- Kanar, Mehmet. (2010). *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Kesik, Beyhan. (2016, 2 5). *Nigînî, Mehmed (Mühürdâr) Çelebi*. 2 5, 2016 tarihinde www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com:<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2925> adresinden alındı
- Kurnaz, Cemal., & Aydemir, Yaşar. (2013). *Mecmualara Sorulması Gereken Sorular* (Cilt 8). Ankara: Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.
- Kurnaz, Cemal., & Çeltik, Halil. (2013). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*. Ankara: Kurgan-Edebiyat.
- Levend, Ağâh Sırrı. (1998). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: TTK Yay.
- Mecmua*. Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Yazmaları ASL 558 .
- Mecmua*. Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Yazmaları ASL 555 .
- Mecmua*. Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Yazmaları ASL 596.
- Muallim Naci. (2009). *Lugat-ı Naci*. (A. Kartal, Dü.) Ankara: TDK Yay.
- Mütercim Asım Efendi. (2009). *Burhan-ı Katı*. (Derya Örs, Mürsel Öztürk, Dü.) İstanbul: TDK Yay.
- Parlatır, İsmail. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınları
- Redhouse, Sir James W. (2006). *Turkish and English Lexicon*. İstanbul: Çağrı Yayınları
- Sevindik, Hakan. (2011). *Fasîh Ahmed Dede'nin Behîst-Âbâd Adlı Mesnevisi, (İnceleme-Metin-Dizin)*. Konya: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı.
- Steingass, Francis Joseph. (2005). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. İstanbul: Çağrı Yayınları

Şemsettin Sami,, (1996). *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yay.

Tulum, Mertol. (2013). *Osmanlı Türkçesi Büyük El Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yay. 1.Baskı.

Türkçe Sözlük, (2011) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yıldırım Ali (2006) *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.

EK:

